

Conference
on the **Future**
of **Europe**

**НАШАТА
ЗАЕДНИЧКА
ИДНИНА:
ПЕРСПЕКТИВА
ОД ДОЛУ НАГОРЕ
МЛАДИТЕ
ОД ЗАПАДЕН
БАЛКАН
ЗА ИДНИНАТА
НА ЕВРОПА**

ДОКУМЕНТ ЗА ПОЛИТИКИ

**Нашата заедничка иднина: перспектива од долу нагоре
Младите од Западен Балкан за иднината на Европа**
- Документ за политики -

Коавтори:

Мируна Бутнару-Тронкота (Романија)

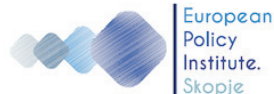
Доника Емини (Косово)

Хатиџа Јахиќ (Босна и Херцеговина)

Симонида Кацарска и Ардита Вејсели (Северна Македонија)

Константина Кариди (Грција)

февруари 2022 година

**BALKAN
RESEARCH
INSTITUTE**

Оваа анализа е дел од проектот насловен „Зајакнување на улогата на Западен Балкан во иднината на Европа“, финансиран од Европскиот фонд за Балканот (ЕФБ) во рамките на алумни мрежата на ЕФБ.

СОДРЖИНА

5	Извршно резиме
6	Вовед
7	Методологија
9	I. Позадина
9	I.1 Иднината на европската демократија Заедничка агенда за ЕУ и ЗБ?
10	I.2 Дали Западен Балкан е дел од дебатата за иднината на Европа?
12	I.3 Младински предизвици во Западен Балкан
15	II. Главни наоди
15	II.1 Гласот на младите од Босна и Херцеговина
17	II.2. Гласот на младите од Северна Македонија
19	II.3 Гласот на младите од Косово
22	III. Креативни начини за вклучување на младината од Западниот Балкан во Конференцијата за иднината на Европа!
22	Заклучоци и препораки
26	Кратка биографија на авторите
29	Анекс А

ИЗВРШНО РЕЗИМЕ

Пролетта 2021 година, Европската Унија ја лансираше повеќејазичната платформа на Конференцијата за иднината на Европа (CoFoE). Иницијативата, која што ќе трае до пролет 2022 година, претставува дел од еден сеопфатен процес на разговори во кој земјите од ЕУ, но и оние земји коишто не се членки на ЕУ, споделуваат размислувања за иднината на нашиот континент. За жал, и покрај тоа што земјите од Западен Балкан се во процес на европски интеграции и им беше ветена иднина е во ЕУ, тие не беа официјално вклучени во она што се очекуваше да биде најинклузивниот и најпофалниот настан во ЕУ. Сепак, мора да се признае, носителите на одлуки од Западен Балкан вложија минимални напори да бидат вклучени во дебатата. Овој документ за политики опфаќа податоци собрани во Босна и Херцеговина, Косово и Северна Македонија и има за цел да го засили гласот на младите во дебатата за иднината на Европа.

Возавршниот дел, документот презентира практични чекори коишто можат и треба да се преземат како поддршка на продлабочувањето на европската демократија. Ова вклучува мерки за унапредување на соработката на чинителите од целиот регион, механизми за градење мостови на ангажман меѓу младите од земјите членки на ЕУ од регионот и младите од земјите коишто не се членки на ЕУ од регионот, како и двонасочни процеси на граѓански ангажман и механизми за повратни информации со кои се врши процена на влијанието на ангажманот. Најпосле, ваквите практични пристапи не зависат од нови инструменти, туку од преориентација на постоечките.

ВОВЕД

„Никој не се раѓа како добар граѓанин; ниту една нација не се раѓа како демократија. Напротив, се работи за процеси коишто непрекинато се развиваат. Младите мора да бидат вклучени од самото раѓање. Општество коешто ја исклучува својата младина значи дека се откажува од својата иднина.“

Кофи Анан, поранешен Генерален секретар на Обединетите нации

Во пролетта 2021 година, Европската Унија (ЕУ) ја лансираше повеќејазичната платформа како дел од Конференцијата за иднината на Европа (CoFoE). Платформата претставува нова, паневропска иницијатива со пристап од долу нагоре и има за цел да им овозможи на граѓаните, граѓанското општество и властите да имаат поголем удел во креирањето на политиките на ЕУ. Конференцијата се планира да трае до мај 2022 година и обезбедува нов јавен форум за отворена, инклузивна и транспарентна дебата со граѓаните, при што опфаќа неколку клучни приоритети и предизвици за Европа. Конференцијата, којашто во моментот се наоѓа во својата 3-та фаза (до февруари 2022 година), содржи бројни активности и „Европски граѓански панели“ на кои случајно избрани граѓани на ЕУ заеднички размислуваат за иднината на Европа.

Но, кој припаѓа во иднината на Европа? Се разбира, иднината не запира на формалните граници на земјите членки на ЕУ. Дебатата за иднината на Европа не треба да се фокусира само на земјите од ЕУ, туку и да ја дефинира улогата на ЕУ во светот. Токму затоа, експертите за политика очекуваа дека Западен Балкан (ЗБ во натамошниот текст) ќе биде формално вклучен во потенцијално трансформативните дебати коишто ќе ја обликуваат иднината. ЗБ го опфаќа соседниот регион на ЕУ и ги вклучува Албанија, Босна и Херцеговина, Косово, Северна Македонија, Црна Гора и Србија, коишто се дел од политиката за проширување на ЕУ. Исто како што ЕУ дели заедничка историја, култура, безбедност и економски интереси со ЗБ, така и нивната иднина е заедничка.

Активното учество на ЗБ во Конференцијата за иднината на Европа (CoFoE) е од неопходно значење за да ѝ се помогне на ЕУ да ја обликува оваа заедничка иднина, како и за да се зајакне позицијата на ЕУ во светот. Неколку важни придонеси во рамките на ЕУ веќе ги истакнаа размислувањата и визиите на младите за иднината на Европа¹. Меѓутоа, на младите од ЗБ засега им се посветува само маргинално внимание. Иронично, општествата од ЗБ имаат значително пониска просечна возраст на населението од остатокот од Европа. Под претпоставка дека демократијата зависи од младите (образованието), ова ја нагласува важноста на учеството на младите од регионот како клучен

¹ Европска асоцијација за младински картички (EYCA) Извештај „Младите се залагаат за иднината на Европа“, 2021 година <https://istandfor.eu/research>

фактор за иднината на европската демократија. Присуството на младината од Западен Балкан не е многу видливо во тековните дискусии за ЕУ и токму затоа е особено важно да се слушне нивниот глас во дебатата за иднината на Европа. Вклученоста на младите граѓани од земјите од ЗБ во преиспитувањето на европската демократија има клучно значење и доаѓа во вистинско време во однос на напорите за изградба на подобра Европска Унија.

2022 година е прогласена за Европска година на младите, што ја нагласува важноста да се слушнат младите гласови. Овој проект има за цел да ја негува културата на дијалог и да ѝ помогне на ЕУ да се вклучи во искрена и конструктивна дебата со регионот и потенцијалните членки на Унијата, така што ќе ги слушне размислувањата на избраната младина од ЗБ. На тој начин, овој проект не ги истражува само нивните надежи поврзани со ЕУ, туку и нивните разочарувања, а обезбедува и можност да се изнесат нивните предлози за заедничка иднина. Во оваа смисла, главната цел на овој документ за политики е да се заложи за важноста на перспективата од долу нагоре, којашто ги истакнува ставовите на младите од Западен Балкан коишто бараат да бидат вклучени во дебатата на Конференцијата за иднината на Европа (CoFoE).

МЕТОДОЛОГИЈА

За потребите на оваа конкретна тема, анализата е организирана на следниов начин: првиот дел од документот ја презентира позадината на прашањето и прави истражување на моменталната состојба на процесот на интеграција во ЕУ во ЗБ, најважните политички случувања од 2021 година во однос на квалитетот на демократијата, потребата регионот на ЗБ да биде вклучен во идните размислувања за Европа и критичната ситуација на младите во регионот. Вториот дел се фокусира на теренско истражување со цел да ја проучи перспективата од долу нагоре. Последниот дел ги претставува главните поенти од визијата на младите луѓе од Западен Балкан за нивниот придонес кон европската демократија. Документот се заснова на квалитативни податоци од три фокус групи организирани со физичко присуство во Босна и Херцеговина, Косово и Северна Македонија и еден разговор од затворен тип којшто се одржа со физичко присуство на клучните чинители во регионот (во Атина, Грција) во декември 2021 година. Тимот се определи за партиципативен пристап на студијата со три различни локални фокус групи во Сараево, Приштина и Скопје, помеѓу октомври-ноември 2021 година (види повеќе во Анекс А). Фокус групите беа оформени со колку што е можно посличен состав и вклучуваа учесници на возраст меѓу 18 и 35 години. Големината на групите варираше помеѓу 12 и 18 учесници, избрани од различни градови, етнички групи и професии во сите три земји. Дискусијата се одвиваше на локални јазици - босански/српски, албански и македонски (со превод за претставниците на малцинските групи,

кога ќе се јавеше таква потреба). Разновидноста на интересите, потеклото и професионалните искуства на учесниците се од најголема важност за наодите, бидејќи тие покажуваат дека младите не се хомогена група и имаат различни мислења коишто се неопходни за градење заедничка европска иднина. Обучени фасилитатори имаа улога на модератори на дискусиите во рамките на фокус групите. Разговорите вклучуваа (1) индивидуални перцепции за демократијата и европската демократија, (2) очекувања од ЕУ, (3) улогата на ЗБ во однос на ЕУ, (4) главни очекувања од ЕУ за учество на граѓаните во демократските процеси, (5) состојбата на младите во ЗБ и (6) нивно вклучување и оснежување во однос на ЕУ. Со цел да се продлабочат дискусиите на тема европска демократија и да се обезбеди споредливост, истите прашања/проблеми им беа поставени на сите три фокус групи. Темите беа претставени на начин на кој учесниците не само што требаше да размислуваат, туку и да дадат препораки за вклученоста на ЕУ во регионот и нивната земја. Врз основа на тоа, последниот дел од овој документ вклучува избор на препораки за носителите на одлуки во ЕУ.

Од деветте клучни области на политики вклучени во Конференцијата за иднината на Европа (CoFoE)², овој проект се фокусира на „европската демократија“, едно од најкомплексните и најрелевантните прашања коешто и директно влијае врз иднината на земјите од Западен Балкан. Понатаму, оваа тема е меѓусебно поврзана со сите останати теми. Ако се земат предвид „недемократските промени“ коишто можеа да се забележат во регионот во последниве години³, оваа тема зазема и клучно значење за регионот. Понатаму, ова се потврдува и со најновиот Евробарометар објавен во февруари 2022 година, којшто покажува дека одбраната на вредноста на демократијата треба да биде главен приоритет на Европскиот парламент, при што една третина од испитаниците (32%) ја гледаат демократијата како најважната вредност којашто треба да се одбрани⁴. Почетната точка на проектот беше согледувањето дека постои јаз меѓу начинот на кој граѓаните и политичарите од целиот регион ја перципираат ЕУ. Ова се однесува и на иднината на Европа и нејзиниот демократски пат. Овој проект овозможи да се направи процена како младите граѓани од Западен Балкан ја перципираат својата улога во/за европската демократија и до кој степен овие гласови имаат ефективни можности за ангажман. Така, во овој контекст решивме да направиме истражување на граѓанска перспектива од долу нагоре и покренавме едно мошне релевантно и навремено прашање пред 2022 година - Европската година на младите: како младите од Западен Балкан гледаат на улогата на нивниот регион во иднината на европската демократија.

2 Климатски промени и животна средина; Здравје; Посилна економија, социјална правда и работни места; ЕУ во светот; Вредности и права, владеење на правото, безбедност; Дигитална трансформација; Европска демократија; Миграција; Образование, култура, млади и спорт. Повеќе детали на <https://futureu.europa.eu>
3 Фридом хаус, Извештај за нациите во транзит 2021 година https://freedomhouse.org/sites/default/files/2021-04/NIT_2021_final_042321.pdf

4 Истражување на ЕП есен 2021 година: Одбрана на демократијата | Оснажување на граѓаните https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2612?fbclid=IwAR1j5syDUVKAp2G61EaBVqf6xvzGuS54dybn_I7PvW_4rf_m8LEMGBIWK9k

I. ПОЗАДИНА

I.1 Иднината на европската демократија

Заедничка агенда за ЕУ и ЗБ?

Секоја дискусија за начините за заштита на иднината на Европа неизбежно мора да се фокусира на зачувување на демократските начела и вредности. Сегашниот статус на демократијата е алармантен како во ЕУ, така и во ЗБ. Ова влијае врз односите меѓу ЕУ и ЗБ, коишто во последните неколку години веќе поминаа низ една проблематична фаза обележана со долготрајниот „замор од проширувањето“, неисполнетите ветувања и недостатокот на условени реформи. Во текот на последните години, бевме сведоци на еден меѓународен контекст притиснат од популизам, лажни вести и геополитички пазарења базирани на реалполитика. Демократските режими се наоѓаат под закана како во рамките на ЕУ, така и во рамки на ЗБ. Потребата да се најдат соодветни решенија за заштита на европската демократија во следните децении доби суштинско значење. Тогаш, каде стоиме во однос на квалитетот на нашите демократии?

Во последните неколку години, ЕУ се соочи со низа непредвидени закани коишто го доведоа во прашање нејзиното демократско постоење. Овие закани вклучуваат сè поприсутен национализам и евроскептични реторика во земјите членки. Иако експертите го критикуваа „демократскиот дефицит“ во однос на механизмите за донесување одлуки на ЕУ, сè уште постојат бројни национални агенди и домашни проблеми во одредени земји членки коишто придонесуваат за блокирање на институциите на ЕУ. Одредени земји членки минуваат низ „нелиберални промени“ и почнуваат да промовираат наративи против ЕУ, обидувајќи се однатре да ѝ се спротивстават на Унијата.

НАЦИИ ВО ТРАНЗИТ 2021 ГОДИНА: ПРЕГЛЕД НА ПРОМЕНИТЕ ВО БОДОВИТЕ

▼ ОДБИВАЊЕ ▲ ПОДОБРУВАЊЕ △ НЕПРОМЕНЕТ

Б А Л К А Н О Т	ЗЕМЈА	РЕЗУЛТАТ ЗА ДЕМОКРАТИЈА	ДЕМОКРАТИЈА %	НДГ	ЕП	ЦД	ИМ	ЛДГ	ЈФИ	ЦО
		Албанија	3.82 до 3.75	46 %			▼	▼		
	Босна и Ерцеговина	3.32 до 3.36	39 %					▲		
	Хрватска	4.25	54 %							
	Косово	3.18 до 3.14	36 %	▼						
	Црна Гора	3.86 до 3.82	47 %					▼		
	Северна Македонија	3.75 до 3.82	47 %	▲	▲					
	Србија	3.96 до 3.89	48 %	▼	▼					

Средината за демократија во ЗБ се соочува со слична ситуација, но и со некои свои предизвици. Во земјите од ЗБ, наследството од 90-тите сè уште се назира на хоризонтот. Во 2021 година се одбележаа 26 години од потпишувањето на

Дејтонскиот мировен договор (со кој заврши војната во Босна) и 22 години од Косовската војна, но се чини дека зачувувањето на стабилноста и безбедноста во регионот сè уште не е довршено. Наспроти каков било напредок во процесот на пристапување на ЗБ во ЕУ во 2021 година, некои земји всушност покажуваат влошување на статусот и сооченост со посериозни предизвици. Доказ за тоа се сите длабоки политички кризи од минатата година: жолчните сецесионистички закани од Милорад Додик (Република Српска) во Босна и Херцеговина загрижија многумина, запре нормализацијата на односите меѓу Белград и Приштина, се интензивираа тензиите во северно Косово, коалиционите препирки во Црна Гора ги попречија реформите. Сето тоа кулминираше во декември 2021 година со масовни антивладини протести во Србија и оставката на македонскиот премиер Зоран Заев. Сите овие настани се продолжение на неодамнешните закани за демократските режими во земјите на Западен Балкан, коишто влијаеја врз довербата на граѓаните во демократските институции. Во однос на отворањето на пристапните преговори со ЕУ, 2021 година беше уште една изгубена година за Албанија и Северна Македонија. Првите меѓувладини конференции повторно беа одложени поради тоа што Бугарија ѝ стави вето на Северна Македонија.

И покрај специфичната ситуација на секоја земја, постои заеднички сет на предизвици на кои беа изложени сите земји од Западен Балкан во текот на изминатата година, особено во однос на „нелибералните“ закани. Како последица на сите овие настани, ослабеа проевропските реформистички политички партии, зајакнаа националистичките сили, а дојде и до поткопување на регионалното и внатрешното помирување по војните во 1990-тите. Потребно е континуирано да се вложуваат заеднички напори за да се надминат постојните поделби и недостигот на доверба меѓу некои земји членки на ЕУ и земјите кандидатки од ЗБ (како што може да се забележи во споровите меѓу Хрватска и Србија или, во поново време, меѓу Северна Македонија и Бугарија).⁵

1.2 Дали Западен Балкан е дел од дебатата за иднината на Европа?

Денешните предизвици се многубројни: неизвесност по пандемијата на Ковид-19, растечки социо-економски разлики, демографски пад, ерозија на демократските вредности, подем на популизмот, недостаток на солидарност, опстојување на билатерални тензии, спорни граници, зголемена несигурност и геополитички тензии. Овие предизвици влијаат врз Европа како целина, па оттука подеднакво влијаат и врз ЗБ како регион којшто и самиот се наоѓа во Европа. ЕУ не може самата да ги реши значајните политички прашања како што се климатските промени, економските разлики, миграцијата или актуелната здравствена криза. Сите овие прашања имаат транснационално влијание и не

⁵ <https://biepag.eu/wp-content/uploads/2021/07/Between-a-rock-and-a-hard-place-English-1.pdf>

се ограничени со национални граници. Истото важи и за дискусиите за идната институционална поставеност на ЕУ.

Бидејќи постојат два елементи како дел од Конференцијата за иднината на Европа (CoFoE): граѓанската и владината димензија, важно е претставниците на ЗБ да бидат вклучени во двете од нив. Неколку анализи на граѓанското општество го нагласуваат фактот дека на граѓаните од Западен Балкан треба да им се слушне гласот во дебатата за иднината на Европа⁶. Првично, постоеше одреден однос на занемарување кон претставниците на земјите коишто не се членки на ЕУ и граѓаните на земјите коишто не се членки на ЕУ во однос на отворањето на процесот. Ваквото чувство опстои дури и по октомври 2021 година, кога словенечкото претседателство со Советот на Европската Унија за 2021 година официјално ги покани „партнерите од Западен Балкан“ да присуствуваат како гости на втората пленарна сесија на Конференцијата за иднината на Европа (CoFoE)⁷. Ова се случи откако на политиката на регионот ѝ беше посветено поголемо внимание како резултат на Декларацијата од Брдо⁸ усвоена на Самитот ЕУ - Западен Балкан на 6 октомври 2021 година, во која се наведува дека ЕУ и Западен Балкан треба да работат заедно „за да се сочат со задачите коишто ги дефинираат генерациите“.

Овој документ тврди дека е мошне проблематично тоа што вклучувањето на Западен Балкан во граѓанската и политичката димензија на Конференцијата за иднината на Европа (CoFoE) не беше јавно нагласено и изјавено уште на самиот почеток. Про-ЕУ групите во ЗБ имаа чувство дека се исклучени од овој транснационален и исклучително релевантен процес⁹. Тоа се случи во момент на сериозни сомневања за политиката на проширување на ЕУ и нејзиното продолжување. Се очекуваше да биде поттикната поширока дискусија којашто не е ограничена само на сегашните членки на ЕУ, особено поради тоа што насловот на Конференцијата го содржи зборот „Европа“, а не „ЕУ“. Следствено, претставниците на граѓанското општество од ЗБ се почувствуваа изоставени. Дури и ако нивната улога имаше само консултативен карактер, земјите од ЗБ коишто имаат аспирации за членство во ЕУ беа достоинствени уште од самиот почеток да се приклучат во процесот на Конференцијата. Нивното вклучување ќе испратеше јасна порака за поддршка за европската перспектива за регионот на Западен Балкан. Сепак, од друга страна, ниту самите влади во земјите на ЗБ не се залагаа да бидат вклучени во Конференцијата. Носителите на одлуки во регионот не беа активно вклучени преку испраќање силни пораки до ЕУ со цел да покажат политичка волја за активно учество во Конференцијата. Од нивна страна, Конференцијата за иднината на Европа (CoFoE) можеше да се

6 <https://europeanwesternbalkans.com/2020/06/25/the-daring-six-why-the-western-balkans-should-have-a-word-when-it-comes-to-the-future-of-europe/>

7 <https://rs.n1info.com/english/news/slovenia-invites-w-balkans-partners-to-conference-on-the-future-of-europe/>

8 <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/10/06/brdo-declaration-6-october-2021/>

9 <https://europeanwesternbalkans.com/2021/03/12/epc-leaving-the-balkans-out-of-the-conference-on-the-future-of-europe-would-be-a-mistake/>

искористи како можност да се повторно да се истакнат потребите на регионот пред институциите на ЕУ и да се врати Балканот на листата на приоритети на ЕУ. За жал, фактот дека ЕУ и ЗБ не само што делат заедничка историја и култура, туку и заедничка иднина, останува само празен слоган наместо реалност за многу европски политичари коишто и понатаму не сакаат да ја унапредат политиката за проширување на ЕУ. Сè уште има простор за меѓусебно разбирање, помирување и искрена размена на мислења. Граѓаните на државите од Западен Балкан треба да ги изнесат своите ставови, идеи и визии за иднината на Европа којашто е во постојан развој. Конференцијата за иднината на Европа (CoFoE) е транснационална партиципативна вежба и нејзината одржливост не е можна без ЗБ. Токму затоа овој документ има за цел да го даде својот придонес за Конференцијата преку пристап од долу нагоре во кој се уважени мислењата на младите граѓани во регионот.

I.3 Младински предизвици во Западен Балкан

Младите се најголемиот ресурс за секое општество, а тоа е уште понагласено кога се разговара за начините за реформирање на демократијата на ЕУ. Нивниот придонес е релевантен бидејќи тие не само што ќе ги користат придобивките од овие реформи, туку ќе бидат и одговорни за одржливоста на нашите демократски режими. Во споредба со остатокот од континентот, Западен Балкан има значително пониска просечна возраст на населението, односно може да се пофали со една од најмладите популации во Европа¹⁰. Како такви, младите се социјална група којашто има најголема важност за иднината на регионот. Со оглед на нивната многубројност, младите претставуваат голем потенцијал за раст на регионот, но истовремено се и најизложени на структурни ранливости како што се емиграцијата и одливот на мозоци кон земјите на ЕУ, особено во контекст на економските тешкотии поврзани со пандемијата на Ковид-19. Како што беше истакнато во бројни неодамнешни анализи, состојбата на младите во ЗБ е критична¹¹, не само поради тоа што се изложени на бројни предизвици, туку и затоа што нивниот глас често не се слуша, ниту од нивните сопствени политичари, ниту од институциите на ЕУ.

Невработеноста и бавниот економски развој, заедно со масовниот одлив на мозоци остануваат два клучни проблеми во регионот на Западен Балкан коишто најмногу влијаат врз животот на младите. Невработеноста кај младите во регионот е континуирано висока: со околу 30 проценти во 2019 година, таа беше повеќе двојно повисока од просекот во ЕУ¹². Овој аспект е директно поврзан со

10 Повеќе од половина од населението во Косово е под 25 години, што го прави најмладото население во Европа. https://www.ks.undp.org/content/kosovo/en/home/library/democratic_governance/social-cohesion-in-kosovo--context-review-and-entry-points.html

11 <https://www.rcc.int/docs/573/study-on-youth-employment-in-the-western-balkans>

12 <https://wiw.ac.at/western-balkans-labor-market-trends-2020-dlp-5300.pdf>

зголемените стапки на емиграција на младите, една од најјургентните причини за демографска загриженост со кои ЗБ се соочува во моментот. Во просек, 52 проценти од младите се гледаат себеси како живеат надвор од регионот за 10 години отсега.¹³ Во последните неколку години, експертите зборуваа дека во ЗБ се одвива масовна „демографска револуција“ којашто многу подраматично го менува општеството во споредба со минатите случувања¹⁴. Светска банка проценува дека 4,4 милиони луѓе емигрирале од регионот помеѓу 1990 и 2015 година (вклучувајќи ги и воените бегалци за време на распадот на Југославија)¹⁵. Споредбено, оваа бројка опфаќа речиси една третина од населението на Албанија и Босна и Херцеговина. Податоците на ОЕЦД ни овозможуваат проверка на реалноста и укажуваат на фактот дека само помеѓу 2015 и 2020 година, нето емиграцијата од регионот кон остатокот од светот изнесувала околу 135.000¹⁶. Всушност, емиграцијата од Западен Балкан кон земјите членки на ЕУ продолжува да расте додека се пишува овој извештај. На почетокот на 2020 година, Извештајот за глобална конкурентност на Светскиот економски форум прикажа песимистичка слика за регионот: глобално, Босна и Херцеговина, Северна Македонија, Србија и Хрватска се меѓу земјите коишто се најпогодени од „одливот на мозоци“¹⁷. Младите се борат да преживеат на домашниот пазар на трудот поради несоодветните можности и ниските плати¹⁸. Податоците на Светска банка покажуваат дека невработеноста кај оваа демографска група во Србија изнесува 30 проценти, стапката во Северна Македонија е 38 проценти, а невработеноста во Босна и Херцеговина е на алармантно ниво од 40 проценти¹⁹. Како резултат на тоа, многумина побараа подобри професии и подобар животен стандард во странство. Исто така, пандемијата со Ковид-19 и натамошниот колапс на пазарот на трудот ја влошија ситуацијата во регионот. Генерално, емиграцијата на младите и талентирани граѓани и понатаму е еден од најтешките и најгорливите проблеми на Балканот за кој се потребни долгорочни решенија. Тие ќе бидат одлучувачки за иднината на демократиите во Западен Балкан. Треба да се истакне и дека оваа појава на одлив на мозоци има амбивалентни последици – таа е штетна за земјите од каде што потекнуваат младите мигранти, но во исто време носи многубројни придобивки за западните земји (коишто стареат) во ЕУ. Следствено на тоа, во смисла на изнаоѓање поодржливи решенија на ниво на политики како во ЗБ така и во ЕУ, оваа појава на одлив на мозоци карактеристична за младите треба да се реши на посуптилен начин²⁰.

И покрај сите потешкотии со кои се соочуваат, младите луѓе во Западен Балкан

13 <https://shared-futures.com/wp-content/uploads/2021/06/Shared-Futures-Youth-Perceptions-on-Peace-in-the-Western-Balkans.pdf>

14 <https://www.rycwb.org/wp-content/uploads/2020/10/One-Way-Ticket-Not-More-Seven-Ideas-for-a-Prosperous-Western-Balkans.pdf>

15 <https://docs.google.com/document/d/1GevwB9nBNHk1Cnndku7BcNbvHHcRwwBNVukqCdfen7Y/edit>

16 https://coebank.org/media/documents/Social_Infrastructure_in_the_Western_Balkans.pdf

17 <https://europeanwesternbalkans.com/2020/02/03/wef-four-balkan-countries-top-global-ranking-with-big-gest-brain-drain/>

18 <https://www.wb6cif.eu/wp-content/uploads/2020/05/Strategic-Response-to-Covid-19-in-SEE.pdf>

19 <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.1524.ZS?view=map>

20 <https://ecfr.eu/publication/the-way-back-brain-drain-and-prosperity-in-the-western-balkans/>

имаат сличен демократски начин на размислување како нивните врсници во ЕУ. Податоците на Евробарометарот покажаа дека историската висока излезност на европските избори во 2019 година беше поттикната од зголемената вклученост на младите во одбраната на демократијата на ЕУ од популизмот и наративите насочени против ЕУ²¹. Овој оживеан интерес на младите граѓани за демократско учество и активна излезност на изборите ги поврзува младите во ЕУ со младите во ЗБ. Истражувањето спроведено за различни меѓународни организации покажува дека меѓу 55% и 84% од младите луѓе во ЗБ гласале на последните национални избори, што е далеку над националниот просек во тие земји²². Охрабрувачки е фактот што младите во земјите од ЗБ се политички активни. Понатаму, младите во голема мера се активни поддржувачи на процесот на интеграција во ЕУ. Врз основа на репрезентативното истражување на УНИЦЕФ²³ од 2021 година, младите луѓе во регионот генерално го поддржуваат приклучувањето на нивните земји кон ЕУ, но не се сигурни кога тоа би можело да се случи. Тоа создава чувство на несигурност. Во комбинација со внатрешно-политичките кризи во нивните земји, ова може да ги изложи на радикализација. Анкетата покажа силна поддршка за приклучувањето кон ЕУ меѓу младите од Балканот, при што над 57% сметаат дека членството на нивната земја „би ги подобрило работите“. Сепак, 24,4% сметаат дека нивната земја никогаш нема да влезе во ЕУ, а 60,5% воопшто не се согласуваат дека политичките претставници го слушнале нивниот глас.²⁴ На истиот начин, балканскиот Барометар од 2021 година покажа дека една третина од Србите, Босанците и Македонците не очекуваат воопшто да се случи пристапувањето кон ЕУ²⁵. Барометарот покажува дека сè уште има трошка надеж бидејќи севкупната поддршка за интеграцијата во ЕУ се зголеми од 59% во 2020 година на 62% во 2021 година. Во исто време, севкупниот песимизам во однос на идното членство е во пораст (22% од вкупното население смета дека интеграцијата во ЕУ никогаш нема да се случи, наспроти 20% во 2020 година)²⁶. Песимистичкиот дел од оваа слика и губењето на довербата за идно членство во ЕУ се потврдува и со анкетата од ноември 2021 година, којашто покажа зголемена јавна поддршка за Русија и Кина меѓу граѓаните од ЗБ²⁷. И покрај разликите од земја до земја, предизвиците поврзани со доброто владеење и нападите врз демократијата се интензивираа за време на пандемијата со КОВИД-19 и тие извршија уште поголем притисок врз младите луѓе во ЗБ. Во овој контекст, уште позагрижувачки е фактот дека сè повеќе млади граѓани во ЗБ имаат негативен став кон ЕУ и тоа треба да се сфати сериозно.

21 <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20190923IPR61602/2019-european-elections-record-turnout-driven-by-young-people>

22 https://coebank.org/media/documents/Social_Infrastructure_in_the_Western_Balkans.pdf

23 https://www.friendsofeurope.org/wp/wp-content/uploads/2021/12/FINAL_FoE-UNICEF-U-Report-Background-Note.pdf?utm_source=flexmail&utm_medium=e-mail&utm_campaign=2021pressreleasebalkans-07dec&utm_content=survey+by+unicef

24 ibidem

25 <https://www.rcc.int/pubs/123/balkan-barometer-2021--infographics>

26 ibidem

27 <https://biepag.eu/news/public-opinion-poll-in-the-western-balkans-on-the-eu-integration/>

II. ГЛАВНИ НАОДИ

Исклучени од процесот, но решени да имаат свој збор во обликувањето на нивната иднина како дел од Европа, следниот дел ќе ги претстави и контекстуализира мислењата на младите луѓе од Западен Балкан за иднината на Европа, коишто тие ги споделија со нас во фокус групите.

II.1 Гласот на младите од Босна и Херцеговина

“Доминантно е чувството дека не сакаме да ја користиме нашата енергија за да се бориме во невозможни битки. (..)Но, за нас, ЕУ е корисен ресурс бидејќи нуди многу можности за младите (образование, размена итн.). Сепак, потребно е повеќе „ширење добри вести“ за ЕУ“.

Босна и Херцеговина (БиХ) моментално ја доживува најголемата криза од крајот на војната во 1995 година. Од средината на 2021 година, државните институции се блокирани и не функционираат целосно, а севкупното демократско владеење е ставено на тест. На крајот на јули 2021 година, високиот претставник на ОН во Босна и Херцеговина, Валентин Инцко, воведо измени и дополнувања во кривичниот законик на земјата за да се забрани негирањето на геноцидот и воените злосторства. Само три дена подоцна, српските политичари започнаа бојкот на парламентот, претседателството и владата, како резултат на што беа блокираа сите државни (централни) институции.²⁸ На почетокот на јануари 2022 година, поради континуираниот бојкот на централните институции и заканите за отцепување на Република Српска, што ги става во опасност стабилноста и територијалниот интегритет на БиХ, Канцеларијата за контрола на странски средства (OFAC) при Министерството за финансии на САД наметна серија нови санкции против Милорад Додик, како и врз еден субјект под негова контрола, Алтернатива Телевизија д.о.о. Бања Лука²⁹. ЕУ, исто така, се заканува со серија на санкции за водачите на босанските Срби, но нема јасен пристап на ЕУ кон ова прашање.³⁰ Европската комисија објави дека ќе ја запре финансиската помош од 125 милиони евра, којашто е дел од финансискиот пакет од декември 2020 година наменет за да ѝ помогне на БиХ во борбата против пандемијата.³¹ Може да се види колкав беше предизвикот да се разговара за демократијата и европската перспектива на Босна на крајот на 2021 година. Во вакви услови,

28 <http://www.ohr.int/60th-report-of-the-high-representative-for-implementation-of-the-peace-agreement-on-bosnia-and-herzegovina-to-the-secretary-general-of-the-united-nations/?print=pdf>

29 <https://home.treasury.gov/news/press-releases/jy0549>

30 <https://www.rferl.org/a/eu-balkans-bosnia-serbs-dodik-/31648435.html>

31 <https://seenews.com/news/eu-to-postpone-disbursement-of-second-mfa-tranche-to-bosnia-report-768941>

младите во Босна и Херцеговина ја сметаат сопствената земја за недемократска во која нема слобода, основни човекови права и еднаквост во речиси ниту еден аспект. Ова е, на пример, многу очигледно кога станува збор за правата на малцинствата во сегашниот изборен законик во кој се дискриминираат важни сегменти од граѓаните со тоа што не им се дозволува да учествуваат во демократски избори³². Меѓутоа, и покрај тековните предизвици со кои се соочува Европската Унија, младите во БиХ сè уште сметаат дека ЕУ е директно поврзана со слободата, довербата и еднаквите права.

За нив, слободата и довербата се клучни вредности на европската демократија коишто недостасуваат во општеството во БиХ. Тие ја разбираат слободата како способност секој да го изрази своето мислење и каде што изборите се засновани исклучиво на волјата на граѓаните. Нивните идеи за „заедничка суштина“ во однос на изборите во БиХ се дека резултатите не ја одразуваат волјата на граѓаните, со што генерално се сомневаат во изборниот систем. Другата вредност што ја посочија е довербата. Довербата се сфаќа како важна карактеристика на европската демократија и ја вклучува довербата во системот и институциите. Недостатокот на доверба во Босна и Херцеговина најмногу се поврзува со широко распространетата корупција.

Поделени се ставовите на младите за граѓанскиот ангажман, учеството и изборите. Тие ја препознаваат моќта на гласањето како најмоќна алатка во нивните раце, но сепак се чувствуваат „заглавени“ во магичен круг: недостаток како на мотивација, така и на идни перспективи. Како резултат на нагласеното разочарување од претходните избори, нивната мотивација и ставови за перспективата се ограничени. Според нив, национализмот и заканите од нова војна во земјата се нешто со што тие сметаат дека не можат да се справат. На прашањето „како ја гледате вашата иднина во ЕУ?“, еден од учесниците едноставно и јасно одговори: „во Германија“. За нив, иднината на земјата во ЕУ носи повеќе можности кога станува збор за образование и работни места. Спротивни се ставовите на младите од БиХ коишто се многу активни во нивните локални заедници уште од средното образование. Тие го сметаат членството во ЕУ како единствен начин да се донесе промена или „Француска револуција“, како што нагласи друг учесник.

И на крај, некои млади луѓе делат идеалистички став за ЕУ, каде што ЕУ има моќ да ја подобри ситуацијата на една земја без оглед на малата веројатност за тоа. На тој начин, големите очекувања се проектираат само врз основа на надворешна интервенција. Според нив, ЕУ е најрелевантниот актер којшто може да го изврши многу потребниот притисок за реформи во БиХ, со што ќе се овозможи спроведување на законите и конвенциите за основните човекови права. Со поголемо присуство на ЕУ, младите истакнаа дека ќе се чувствуваат побезбедни и повклучени во нивното општество. Меѓутоа, потврдувајќи ги претходните напори и континуираната вклученост на ЕУ во земјата, многу

32 Дискусијата за реформа на актуелниот изборен законик беше поттикната од многу членови на меѓународната заедница, особено во последната година по закажувањето на општите избори за октомври 2022 година. Повеќе на: <https://www.reuters.com/world/europe/osce-calls-bosnias-rival-leaders-reform-election-law-2021-10-04/>

млади се чувствуваат разочарани поради фактот што реформите се „изнудени“ или „наметнати“ од странски актери наместо да се промовираат и стимулираат од локалните креатори на политики.

“Во моментот, сметаме дека ништо не може да се промени. Со години сме сведоци на истата ситуација – изборите не менуваат ништо и системот останува ист. Се чини како магичен круг и воопшто нема промена. (...) Ни треба „Француска револуција“.

II.2 Гласот на младите од Северна Македонија

“Имаме моќ да започнеме револуција, но не можеме да водиме револуција секој ден. Потребни ни се формални канали на моќ, да бидеме на позиција на носители на одлуки и да не вршме постојано притисок на институциите [...]Можеби граѓаните во ЕУ се отуѓени од институциите на ЕУ, но вистината е дека нивните институции го имаат всадено концептот на демократија, а нивото на корупција е пониско“.

Меѓу младите од Северна Македонија коишто учествуваа во нашата студија постои сеопфатно верување дека ЕУ е синоним за демократија. ЕУ се смета за модел за долготрајна демократија, заснована на неколку вредности како што се постоењето на владеење на правото, почитувањето на човековите права, слободата на говор, подоброто образование и здравствен систем, како и институции коишто работат во насока на интересот на граѓаните. Постои признание и разбирање на историските предизвици со кои се соочија Европа и нејзината демократија. Младите сметаат, но и очекуваат дека земјите од Западен Балкан треба да бидат поддржани во процесот на сличен развој кон подемократски систем во регионот.

Постои широка поистоветеност со иднината на Европа како можен начин за развој, но младите сфаќаат дека не треба сите работи да се гледаат низ „розови очила“. Младите се свесни дека самата ЕУ се соочува со многу предизвици, особено во областа на заштитата на човековите права и владеењето на правото. Освен тоа, иако младите ја поврзуваат ЕУ со демократијата, тие се свесни за отуѓувањето на просечниот европски граѓанин од институциите на Европската Унија. Се верува дека тоа се должи на високото ниво на бирократија и недостатокот на знаење за тоа како функционира самата Европска Унија и нејзините институции. Ова се некои од предизвиците со кои Европската Унија би требало сама да се справи за иднината на општото добро и да не ја намали надежта за некои земји кои сè уште не развиле одредено ниво на демократија. Европската Унија се смета за стабилизирачка сила не само во земјата, туку и во регионот на ЗБ. Младите

ја препознаваат долгогодишната вклученост и инвестициите во економската и политичката, но и во културната сфера на општеството. Прво, Европската Унија инвестирала многу средства во регионот за да помогне во институционалното и економското закрепнување. Исто така, овие средства се насочени и кон граѓанското општество, коешто е многу активно во регионот и спроведува активности за зголемување на европските вредности во земјите. Второ, Европската Унија има голема политичка вклученост, преку давање препораки и мислења коишто имаат огромно влијание врз институционалниот развој и врз подобрувањето на владеењето на правото. Освен тоа, влијанијата на одредени институции за заштита на човековите права се поздравуваат и се сметаат за многу важни. Како пример за ова беа наведени влијанијата од одлуките и пресудите на Европскиот суд за човекови права врз националните судови. Охрабрувачки е и тоа што самите млади луѓе гледаат дека во иднина ЕУ може многу да научи од регионот. Регионот би можел да биде пример за различност којшто би можел да се транспонира во Европската Унија.

Кога станува збор за оснажувањето, младите размислуваат за критиките на нивната национална влада и институциите. Постојат некои законски рамки коишто им овозможуваат на граѓаните да бидат вклучени во некои процеси на одлучување, да го кренат својот глас кога ќе видат дека им се прекршуваат правата и слично. Меѓутоа, младите сметаат дека има повеќе пречки отколку можности за да чувствуваат дека имаат моќ. На национално ниво постои висок степен на корупција и недостиг на застапеност на младите во институциите. Во однос на последното, младите се вклучени само на неформален начин, тие можат да се обединат и да имаат иницијативи, како и да изразат незадоволство од системот, но тоа има само краткотраен ефект и брзо поминува. Вистинската „формална“ моќ се враќа кај луѓето коишто не ги застапуваат нивните залагања. Наместо да има само неформални групи каде што тие дискутираат и немаат моќ, треба да има повеќе стимулативни процеси за вклучување на младите во реалните позиции на моќ. На младите им се потребни формални начини за изразување на нивната моќ коишто ќе ги вклучат младите во процесите на одлучување. Во однос на претходното, тие сметаат дека длабоко вкоренетата корупција во институциите и нивната политизираност има големо влијание врз нив. Фактот дека вистинските врски со политичките партии често се клучни за да се најде работа, значи дека институциите се полни со неквалификувани работници и дека медиумите се многу политизирани и корумпирани. Недостатокот на застапеност на младите го намалува нивното чувство на моќ или на припадност во сегашниот систем. Со таква непрофесионалност и корупција, младите не можат да се чувствуваат како да се „Европејци“.

Фокусираните заложби за младите што ги обезбеди Европската Унија се препознаени, но постои чувство дека треба да се обезбеди поголема структура за формалните начини на ангажирање на младите луѓе. Потребни се повеќе проекти финансирани од ЕУ, бидејќи едукацијата меѓу врсници и размената на идеи меѓу младите луѓе, низ призмата на европските вредности, ќе помогне да се создаде поинклузивна Европа за другите генерации и да се премости јазот

меѓу младите луѓе од Европската Унијата и од Балканот.

Критичкиот тон на младите во однос на развојот на регионот, но и во однос на Европската Унија е од огромно значење, особено кога е конструктивен. Младите во Северна Македонија не ја гледаат Европската Унија како совршен проект и се многу свесни за потешкотиите со кои таа се соочува, како и за потребата овие потешкотии и проблеми да се решат за таа да може дополнително позитивно да влијае врз развојот на регионот. Тие заклучија дека Европската Унија треба да продолжи да ја негува соработката и да гради мостови во регионот и да се залага за поголемо исполнување на обврските од потпишаните меѓународни договори и спроведување на клучните реформи за подобрување на владеењето на правото и демократијата.

“Мислам дека особено размената на идеи меѓу младите луѓе, низ призмата на европските вредности, ќе нè доведе до подобра ситуација бидејќи сметам дека на тој начин ќе се разбијат наративите и имиџот на Балканот во ЕУ и меѓу европските граѓани како периферија и на него ќе почне да се гледа како дел од Европа. Размената на идеи ќе создаде поинклузивна Европа“.

II.3 Гласот на младите од Косово

“Најопасното хипотетичко прашање што треба да се постави е: Каква би била иднината на Европа без Европската Унија?“

Иако најмалку уживаат во перспективата на Европската Унија, младите во Косово сепак ја доживуваат Европската Унија како еден од клучните актери којшто ја обликува нивната иднина како поединци, но и иднината на Косово и на целиот регион. Свесни за политичката сложеност на односите меѓу Косово и Европската Унија, младите и понатаму ја гледаат Европската Унија како збир на демократски вредности и општа цел за Косово. Со вкоренет претежно позитивен став кон Европската Унија, Косовците, без оглед на предизвиците, ја гледаат Европската Унија низ позитивна призма којашто покажува дека тие веруваат дека Европската Унија – и покрај внатрешните проблеми – и понатаму е стабилна унија којашто промовира демократија, владеење на правото, економски развој, солидно образование и здравствен систем. Понатаму, иднината на Европа не претставува само посилен и стабилна демократија во Европската Унија, туку и со Западен Балкан како нејзин составен дел.

Свесни за најгорливите прашања коишто претставуваат предизвик за интегралното функционирање на Европската Унија по кризата на демократијата, се појави сериозна загриженост во однос на проширувањето како дел од иднината на европската траекторија. Ова прашање поттикна дебати меѓу

учесниците во фокус групите за иднината на Европа како глобална сила и за местото што Европа би го имала во светот како еден од најголемите промотори на демократијата. Ова главно се должи на активната улога на ЕУ во дијалогот меѓу Приштина и Белград. Оттука, успешното завршување на проектот на Европската Унија со Западен Балкан како дел од неа неизмерно ќе придонесе за да ѝ се помогне на Европската Унија во натамошното одржување на оваа улога во регионот и во светот.

И покрај тоа што позицијата на Европската Унија во моментот е очигледно комплексна, во очите на младите од Косово, институциите на Европската Унија сè уште служат како насока за земјите од Западниот Балкан, особено во случајот на развојот на Косово, односно, важноста на придонесот од ЕУ во обликувањето на идните генерации во Косово. Со оглед на важноста на Европската Унија во развојот на цврста инфраструктура за младината, се подразбира дека инвестирањето во младината би претставувало придонес кон иднината на земјата, регионот и пошироко. Согледувањето на важноста и релевантноста на оснажувањето на младината е забележано при истакнувањето на важноста на проектите за културна размена како што е програмата ЕРАЗМУС. Оваа програма придонесува не само кон образованието, туку исто така и кон меѓучовечката комуникација. Покрај тоа, заедничките проекти иницирани и поддржани од страна на Европската Унија се сметаат за суштинска поддршка при подготовката на младите во обликувањето на иднината на земјата и на регионот.

Во согласност со вредностите коишто – сè уште – се сметаат за бедемот на Европската Унија, делиберативната демократија е истакната како еден од клучните позитивни елементи на Европската Унија. Таа постепено се спроведува во земјите од Западниот Балкан, а особено во Косово. Европската Унија честопати се поврзува со моќта на луѓето и на граѓаните. Оттука, придонесот од фокус групите покажува дека младите лица ги сметаат инструментите на ЕУ за исклучително релевантни во засилувањето на нивниот глас и зголемувањето на нивниот ангажман во процесите на креирање политики. Сепак, недостатокот на формално вклучување на Западниот Балкан во Конференцијата за иднината на Европа не обезбеди можност за младината да го искористи правото коешто долго време се промовира од страна на самата Европска Унија - правото на учество во обликувањето на сопствената иднина.

Што се однесува до иднината на Европа, најтешкиот дел за младите од Косово е всушност она за кое сите се свесни, а сепак го игнорираат, а тоа е недостатокот на перспектива за интеграција и процесот на либерализација на визниот режим, којшто силно влијае врз можноста на младите да се движат и да ја искушат Европа. Без оглед на погоре наведеното, Европската Унија сè уште се перципира од позитивен агол и како двигател на реформи и промени. ЕУ се смета за извор на стабилност, а регионот може да даде значаен придонес во овој поглед за Европската Унија. Регионот може позитивно да влијае врз Унијата не само од гледна точка на безбедноста и стабилноста, како што е општото мнение, туку исто така и по пат на пополнување на сложувалката и понатамошно јакнење на улогата на ЕУ во промовирањето на демократијата. Понатаму, силното партнерство

понеѓу ЕУ и регионот може да се искористи за заедничко промовирање на реформите во други региони од важност за Европската Унија.

“Делиберативната демократија претставува моќ, моќ на граѓаните коишто сакаат да имаат удел во процесот на креирање политики. Пристапот од долу нагоре на луѓето им дава моќ и токму затоа тој треба активно да се користи за засилување на гласот на младинат.”

III. КРЕАТИВНИ НАЧИНИ ЗА ВКЛУЧУВАЊЕ НА МЛАДИНАТА ОД ЗАПАДНИОТ БАЛКАН ВО КОНФЕРЕНЦИЈАТА ЗА ИДНИНАТА НА ЕВРОПА!

Заклучоци и препораки

Посветеноста на помладите генерации на интеграцијата во ЕУ на земјите од Западниот Балкан е сè уште доминантна од аспект на идеалот за ЕУ. Сепак, таа е придружена со зрел став којшто произлегува од меѓусебно поволниот однос којшто би можел да се култивира. Во текот на дискусиите на фокус групите со речиси 50 млади лица од ЗБ и при процесот на ангажирање чинители, беа идентификувани бројни заеднички согледувања во однос на тоа што ЕУ прави добро, што друго таа би требало да стори и што треба да подобри со цел да го зголеми својот капацитет за дејствување и да обезбеди поголема демократизација. Се истакнуваат три поголеми клучни области на дејствување:

Поделиберативна демократија и инклузија на младите на сите нивоа:

Младите лица треба да бидат практично вклучени и оснажени на сите владини нивоа – локално, национално, регионално и ниво на ЕУ. Во моментот, задоволството на младите од ЗБ во однос на нивните системи на раководење и институциите е на релативно ниско ниво. Од аспект на нивниот пристап кон одлучувањето и моќта за менување на нештата околу нив, постојат амбивалентни чувства. Многумина се сметаат себеси за граѓани на кои не им е доделена никаква моќ. Некои млади лица се чувствуваат запоставени од нивните влади, но исто така и од ЕУ. „Се чувствуваме како да сме невидливи граѓани“ – рече еден од учесниците.

Како? За младите во ЗБ да се идентификуваат позначајно со ЕУ, тие треба да се гледаат себеси како позастапени во рамките на процесите насочени кон ЕУ,

директно или индиректно, преку чинителите коишто ги опфаќаат институциите, во однос на донесените одлуки и влијанието врз нивниот секојдневен живот. Во моментот, проблем претставува тоа што веќе значителен процент на учесници се чини дека ја споделуваат негативната перцепција за ЕУ во регионот како еден прилично „елитистички клуб“ во кој тие немаат пристап. Некои констатираа дека чувствуваат дека „не е фер“ тоа што нивните земји се на „листата на чекање“ за ЕУ повеќе од две децении и тие сакаат да видат барем некакво подобрување во процесот на ЕУ интеграции. Истовремено, тие исто така почнуваат да гаат сомневања во однос на степенот до кој нивните политички лидери се навистина посветени на ЕУ перспективите на нивните земји. Покрај етничките линии или националните проблеми, сè уште има многу млади луѓе за кои ЕУ е пример за најдобра гаранција за демократија и почитување на човековите права и европските вредности и тие очекуваат ЕУ да биде поприсутна во домашната агенда на нивните држави. Општо земено, младите луѓе чувствуваат дека тие би биле повеќе демократски оснажени внатре во ЕУ отколку надвор од неа. За да се изгради одржлива иднина за Европа, на младите луѓе им е потребен поголем ангажман во партиципативни формати коишто би го поттикнале нивното чувство на припадност. Младите луѓе во ЗБ ја вокализираа својата потреба ЕУ да се бори против недостатокот на младинска застапеност во институциите, земањето на нивните мислења предвид во сите одлучувачки механизми и вклучувањето на младите од ЗБ во консултативните процеси и надвор од форматот на Конференцијата за иднината на Европа. Според тоа, постои значаен прозорец на можности во поврзувањето на формалните владини реформи во насока на пристапување кон ЕУ во поинклузивни партиципативни механизми коишто ќе ја зајакнат младината на долгорочен план.

Повеќе инвестиции водени од ЕУ во младината од регионот:

Фокус групите откриваат дека младите државјани на ЗБ се чувствуваат заробени во „магичен круг“ помеѓу старомодни, регресивни политики и национализам, од една страна, и недостаток на економски, образовни и социјални перспективи, од друга страна. Младите генерации од Балканот се чини дека го губат своето трпение и дека, секогаш кога тоа е возможно, тие емигрираат кон Западот во потрага по подобар живот, што се чини како најдобро решение, но сепак предизвикува значителен социјален и економски дефицит³³. За ова да се промени во претстојните децении, младите од ЗБ имаат потреба од поголема финансиска поддршка, квалитетно образование, вештини и можности за вмрежување, со помош на ЕУ фондови. Особено за младите од ЗБ, стабилните работни места и високиот животен стандард се меѓу најпривлечните карактеристики на ЕУ. Меѓу сите проблеми со кои се соочуваат нивните општества, најниско е нивото

33 За преглед на сегашната состојба во регионот види https://coebank.org/media/documents/Social_Infrastructure_in_the_Western_Balkans.pdf и дополнителни информации специфични за земјата достапни на <https://www.wfd.org/what-we-do/resources/cost-youth-emigration-bosnia-and-herzegovina-wfd-research>, пристапено на 13/02/2022

на задоволство на младите од слабите можности за вработување. Сепак, врз основа на анализата на одговорите на фокус групите, доколку се подобри животниот стандард во нивната татковина, тогаш тие би претпочитале да останат таму наспроти да се преселат во странство. Повеќето од учесниците во трите меѓунационални фокус групи потврдија дека тие би сакале создавањето пристojни работни места и можностите за претприемништво да бидат врвни приоритети за нивните влади и дека практикантската работа и стекнувањето практично искуство на работно место би им обезбедиле поддршка при влезот во работниот свет. Наспроти долгорочното мигрирање, наведено е дека младите луѓе би сакале да станат попродуктивни членови на своите локални заедници и дека тие чувствуваат дека поголеми ЕУ инвестиции насочени кон осигурување квалитетно образование, доживотно учење и повеќе можности за нив, би го спречиле постојаното иселување на младите интелектуалци. Многу од младите сакаат да учат во странство и да ја искршат ЕУ за ограничен временски период, со цел да можат да донесат знаење во својата земја и да го користат за доброто на својата татковина.

„Можностите за соработка помеѓу организациите и младите луѓе од различни земји од Балканот (меѓусебно) би биле бавни или непостоечки кога не би бил ангажманот и фондовите на ЕУ. Потребно е овие програми да се прошират и да се вклучат повеќе различни нови луѓе“, истакна еден од учесниците. Нивните општи очекувања се дека ЕУ ќе инвестира во создавањето повеќе работни места за младите од регионот, со што би се олеснила интеграцијата и мобилноста на пазарот на трудот, би се создале вештини за иднината и би се поттикнал пристапот кон образование за новите генерации.

И покрај тоа што се согледува значењето на постоечките инвестиции во регионот, исто така се препорачува да се усвојат и алтернативни пристапи за да се осигури сегашните и идните инструменти да достигнат директно до организациите и до младите поединци. Насочувањето на фокусот кон истражување на концептот на поврзување паралелно со мобилноста би можело да претставува механизам којшто може да се пилотира во контекстот на приоритетите на ЕУ за 2022 за младите луѓе.

Повеќе алатки ориентирани кон граѓаните за одбрана на вредностите на ЕУ и демократијата во ЗБ:

Младите луѓе се свесни дека тие имаат важна улога во спроведувањето вистински промени и, во тој контекст, тие треба да бидат подобро опремени и да имаат поголема поддршка со цел да можат да ги штитат европските вредности и демократијата во ЗБ. Некои од нив го критикуваат недостатокот на информации во однос на тоа како функционираат демократските институции на

ЕУ и како граѓаните можат да учествуваат во демократските процеси. Со оглед на фактот дека одредени земји од ЗБ во моментов се соочуваат со напади на демократските стандарди (како што е случајот со политичката криза во БиХ), тие чувствуваат потреба за повеќе алатки ориентирани кон граѓаните за одбрана на вредностите на ЕУ кога тие не се почитуваат од страна на нивните лидери. Сите тие јасно ја искажаа потребата владите во ЗБ да се сметаат за одговорни и на други начини покрај одржувањето избори секои 4 години. Исто така, многу од нив ја споменуваат корупцијата како заедничка закана за демократијата и еден од главните извори на нивната разочараност. Оградувањето од традиционалната политичка сфера може да резултира со насочувањето на младите луѓе од ЗБ кон популистички, анти-демократски и ксенофобични движења, како и, во исклучителни ситуации, насилен екстремизам во Европа. Она што ние го сметаме за многу позитивен знак е фактот дека речиси сите млади од нашите фокус групи ја потврдија својата подготвеност колективно да учествуваат во заедничката визија за подобра и поинклузивна функционална европска демократија. Заедничка задача за иднината би била повторно да се воспостават раскинатите врски и довербата помеѓу младите луѓе и одлучувачите, како суштински фактор за здрава европска демократија.

Во овој труд е истакнато дека со цел да се постигне успех во поддржувањето на овие цели, треба да се предложат начини за зачувување на квалитетот на демократијата во ЕУ, а во рамките на целите на Конференцијата за иднината на Европа и приоритетите на ЕУ за 2022 година за младите, треба да се преземат значајни и практични чекори во однос на ангажирањето и оснажувањето на младите во Западниот Балкан. Таквите чекори не секогаш подразбираат нови политики или инструменти, туку наложуваат потреба од холистички пристап кон ангажманот, социјалната инклузија и вклученоста на чинителите во програмите, проектите и креирањето на политиките. Иднината на европската демократија се здобива со поголемо значење кога сите граѓани, внатре во рамките на формалните граници на ЕУ и од соседните региони, се вистински оснажени да дејствуваат и да реагираат.

КРАТКА БИОГРАФИЈА НА АВТОРИТЕ

Д-р Мируна Бутнару-Тронкота е Вонреден професор и Директор на Центарот за европски студии при Националниот универзитет за политички науки и јавна администрација (SNSPA) во Букурешт, Романија. Таа има учествувало во научни истражувања во Грац, Љубљана и Берлин. Има работено во областа на регионална дипломатија во Приштина и Сараево, а моментално работи како истражувач и политички аналитичар специјализиран за ЕУ интеграциите на Западниот Балкан и безбедноста на Црното Море. Таа е член на Европскиот фонд за Балканската алумни мрежа. Дополнително, таа е писател и активист, член на Одборот на писателската организација ПЕН Клуб на Романија, а од 2013 година таа ја врши функцијата на Амбасадор во Балканот зад границите (Balkans Beyond Borders) на Романија.

Доника Емини (Докторант по Политика и меѓународни односи на Универзитетот на Вестминстер, Лондон) ја води Платформата ЦивиКос. Таа е Магистер по Јавни политики, со специјализација во Управување со јавни и непрофитни организации и меѓународни односи. Г-ѓа Емини учествувала во научно истражување во Институтот за безбедносни студии на ЕУ (EUISS) во седиштето на канцеларијата во Париз. Претходно, г-ѓа Емини има работено со Секретаријатот на Транспаренси Интернешнл во Берлин, Косовскиот центар за безбедносни студии, Балканскиот политички институт (IPO) и Генералниот конзулат на Република Косово во Њујорк. Г-ѓа Емини е регионален аналитичар за Freedom House којашто ги покрива Косово и Албанија. Областа на експертиза на г-ѓа Емини опфаќа регионална соработка, дијалог помеѓу Косово и Србија, безбедносна соработка меѓу земјите од Западен Балкан и ЕУ (CSDP). Таа активно работи во земјите од Источното партнерство на сајбер безбедноста како дел од проектите финансирани од ЕУ.

Д-р Хатиџа Јахиќ е Доцент на Катедрата за економска теорија и политика на Факултетот за економија и бизнис при Универзитетот на Сараево. Во текот на своите студии, Хатиџа била наградена со грантови и стипендии како Еразмус, Британскиот фонд за стипендии и Фулбрајт за учебната година 2016/2017 на Универзитетот на Арканзас (Катедра за економија и Катедра за образовни реформи). Таа ја носи титулата Доктор на Факултетот за економија и бизнис, Универзитет на Загреб, во областа на економија на образованието. Покрај тоа, таа има диплома за практики на евалуација доделена од страна на Институтот за евалуатори при Универзитетот во Клермонт, со богато искуство во разни домашни и меѓународни проекти, со фокус на образованието, образовните реформи, образовната стратегија и разидувањето помеѓу образованието и пазарот на трудот во Босна и Херцеговина. Во моментот таа е Раководител на Меѓународната канцеларија на Факултетот за економија и бизнис при

Универзитетот на Сараево.

Симонида Кацарска е директор и соосновач на Институтот за европска политика, аналитички центар во Скопје, Република Македонија. Таа била на истражувачки позиции на Универзитетот во Единбург, Колеџот на Европа, како и Централно Европскиот Универзитет. Нејзиното професионално искуство исто така опфаќа и работа како предавач на нејзиниот матичен факултет, Американскиот универзитет во Бугарија, како и државен службеник во Секретаријатот за европски интеграции при владата на РМ. Симонида е Доктор на политички и меѓународни науки од Универзитетот Лидс. Примарен истражувачки интерес ѝ е политичката трансформација и Европската интеграција на Балканот.

Ардита Вејсели е истражувачка во Институтот за европска политика, Скопје. Дипломирала на Универзитетот на Југоисточна Европа во Скопје по правни студии, а моментално е на магистерски студии по меѓународно право на истиот универзитет. Нејзината теза се фокусира на политиките на младите во Северна Македонија и нивно усогласување со европските стандарди. Ардита е одговорна за спроведување теренски истражувања на проекти за човекови права, а истовремено работи и на теми поврзани со правата на младите. Таа е активно вклучена во спроведувањето и организирањето на две Национални дебати според методот Deliberative Polling во соработка со универзитетот Стенфорд од САД. Таа е авторка и коавторка на неколку истражувања и била дел од втората генерација на проектот „EUth – Youth advocating in the EU“ организиран од Civil Rights Defenders.

Константина Кариди е Потпретседател на регионалната организација Balkans Beyond Borders (BBB) и виш експерт за глобални урбани прашања со богато искуство во прашања поврзани со владите, мултилатералните организации и граѓанското општество, како и работа на иницијативи што влијаат со промени за подобрување на одговорот на општествените промени од 21-иот век. Во моментот, таа ја извршува функцијата на Експерт и виш советник за урбани иновации за меѓународната организација Resilient Cities Catalyst, Европската комисија и Канцеларијата на UNDRR за Европа и Централна Азија (Кампања MCR2030). Во најскоро време, таа ја вршеше функцијата на Специјален советник на Премиерот на Грција за прашања поврзани со отпорноста и Лидер на климатската трансформација и Помошник директор за 100 Resilient Cities („100 Отпорни градови“) – пионерски воведено од страна на Фондацијата Рокфелер. Во текот на својата кариера, Константина учествувала во водењето глобални иницијативи и организации управувајќи со меѓунационални тимови и чинители од високи нивоа, при тоа работејќи и како советник и независен евалуатор во големи програми и основни иницијативи фокусирани на влијание коешто води до промени и вмрежување. За нејзината работа таа е еден од добитниците на Наградата за културно наследство на граѓанското општество на ЕУ за 2018 година и има учествувано како почесен предавач и главен говорник на водечки

универзитети и конференции. Таа е носител на магистерската диплома Global Executive Masters (Мастер диплома за глобален менаџер) за иновативно управување на големи урбани системи (Innovative Governance on Large Urban Systems (IGLUS)) од EPFL, Швајцарија, како и Магистер по Европска јавна политика од UCL, ОК. Таа зборува четири јазици и живее во Атина, Грција.

АНЕКС А

ФОКУС ГРУПИ

Гледиштата на младите луѓе прикажани во овој труд се оригинални, базирани на примарни квалитативни податоци добиени во рамките на три локални фокус групи организирани од страна на тимот на автори. Сите три фокус групи беа организирани со лично присуство (со почитување на протоколите поврзани со КОВИД-19). Нашата стратегија за избор на учесници беше применета во сите три настани врз основа на истите критериуми: балансирана родова застапеност, разновидност во однос на стекнатото образование, возраста, географската локација (сите различни региони од трите држави, рурални и урбани области), вклученост на учесници од малцинските групи, како и учесници со попреченост. Исто така, се фокусиравме и на поголема разновидност во однос на работниот статус, од студенти до волонтери, до поискусни граѓани, како претставници на младинските совети или младински работници.

ЗЕМЈА	БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА	КОСОВО	СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА
Локација	Училиштето за економија и бизнис	Хотел Приштина	Куќа на Европа
Датум	1 декември 2021 година	8 декември 2021 година	3 декември 2021 година
Координирана од	Хатиџа Јахиќ	Доника Емини и Греса Бериша	Симонида Кацарска и Ардита Вејсели
Број на учесници	15	18	14
Потекло на учесниците	Сараево, Зеница, Мостар, Бања Лука, Источно Сараево (Источно Сараево).	Приштина, Северна Митровица, Гаковица, Пеќ, Гњилане.	Скопје, Тетово, Штип, Крушево.
Родова рамнотежа	9 женски и 6 машки	9 женски и 9 машки	7 женски и 7 машки
Претставници на малцинствата	3	2	4

